

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת ויחי ע"ה

בביאור הברכה "לא יסור שבט מיהודה" ובגדרי המלכות של יהודה וישראל

[א] "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו..."¹, וכתב על זה הרמב"ן בפירושו וז"ל: "אין ענינו שלא יסור לעולם, כי כתוב יולך ה' אותך ואת מלכך... והנה הם ומלכם בגולה, אין להם מלך ושרים, וימים רבים אין מלך בישראל.. אבל ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו, כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו יהיה, ולא ימשול אחד מאחיו עליו... כי הוא ימשול ויצוה בכל ישראל, ולו חותם המלכות, עד כי יבא שילה וכו'.

ואמר לא יסור, לרמוז כי ימלוך שבט אחר על ישראל, אבל מעת שיחל ליהודה שבט מלכות לא יסור ממנו אל שבט אחר וכו'.

ולפי דעתי היו המלכים המולכים על ישראל משאר השבטים עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה... וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בימי בית שני, כי היו חסידי עליון ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו בידי אויביהם בחרב, והגיע העונש בסוף למה שאמרו חז"ל כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, שנכרתו כולם בעון הזה... והי עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקב"ה עליהם את עבדיהם והם הכריתום, ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים... ולא הי עליהם למלוך רק לעבוד את עבודת ה'..."

[ב] ובדרשות הר"ן² תמה על דברי הרמב"ן, דאם כדבריו שברכת יעקב היא שהמלכות על ישראל נתונה ליהודה ולא לאחר זולתו, א"כ לא התקיימה ברכתו שהרי מלכו עליהם מלכי ישראל משאר השבטים.

[ג] ולכן פירש הר"ן שהברכה היא שמאז שמלך יהודה לא תסור המלוכה ממנו, אולם לא הובטח שלא ימלוך אחר איתו. (ומלכי חשמונאי שמלכו רק הם, מכיון שהיו כפופים למלכות רומי לא נחשבו למלכים, עיי"ש).

[ג] ונראה שהרמב"ן עצמו בהמשך דבריו יישב את תמיהת הר"ן דז"ל: "ולפיכך אע"פ שישראל מקיימים עליהם מלך משאר השבטים כפי צורך השעה אין מושחים אותו שלא יהיה עליהם הוד מלכות, אלא כמו שופטים ושוטרים יהיו..."

הרי שביאר הרמב"ן שהמלכים משאר השבטים לא היו מלכים גמורים רק כשופטים, ובזה התקיימה ברכת יעקב, (ומ"מ מכיון שהמלוכה הגיעה לשבט יהודה, חטאו במה שלא המליכו עליהם את זרע בית דוד).

[ד] ויש להסתפק אם כן (לדעת הרמב"ן) אם למלכי ישראל היה דין מלכים לענין דיני המלך (שלא ירבה נשים ולא סוסים, ויכתוב ס"ת, וכן לענין כל זכויות המלך שכתב שמואל).

[ה] והנה הרמב"ם³ כתב וז"ל: "נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל והיה אותו המלך הולך בדרכי התורה והמצוות ונלחם מלחמות ה', הרי זה מלך וכל מצוות המלכות נוהגות בו, אע"פ שעיקר המלכות לדוד... מלכי ישראל הם העומדים לעולם.. אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסוק המלכות מביתו, שהרי לירבעם נאמר אך לא כל הימים".

והראב"ד בהשגותיו נחלק על סוף דברי הרמב"ם, וכתב בתוך דבריו: "אלא ודאי כן הוא אילו היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים לא היתה מלכות פוסקת מזרעו"⁴ אבל היתה שניה למלכות בית דוד..."

הרי שנקטו הרמב"ם והראב"ד שאף למלכים העומדים מישראל דין מלכים לכל דבר, וכדבריהם נראה גם מדברי התוספות⁵ שתמהו מדוע נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו

¹ בראשית מ"ט ו'.

² סוף דרוש ז'.

³ מלכים פרק א' הל' ח' וט'.

⁴ ומה שנאמר "אבל לא כל הימים" פירש שם הרדב"ז לשיטתו, שאם לא ילכו בדרך ה' תיפסק מהם המלוכה, ולא כלודוד שהובטח לו שבכל אופן לא תיפסק המלוכה מבניו.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

(הלא מדין פרשת המלך יכל לקחתו ממנו), ותירצו בכמה דרכים, הרי דפשיטא להו לתו' שאף למלכי ישראל היה את כל דיני המלך.

ולכאו' הרמב"ן יחלוק על כל הראשונים הנ"ל ויסבור שמכיון ששאר מלכים לאו שם מלך עליהם, אלא כשופטים ושרים הם, אין עליהם את דיני המלך כלל.

[ו] אולם נראה שדברי הראשונים הנ"ל מבוארים בחז"ל בכמה מקומות, ובודאי לא יחלוק עליהם הרמב"ן.

דהנה על דברי המשנה⁶ שמלך לא דן וכו' ביארה הגמ' דמיירי במלך ישראל (ולא במלך מבית דוד), ובהמשך המשנה שם מבוארים כל זכויות וחובות המלך (שלא ירבה סוסים ויכתוב ס"ת, ושפורץ גדר וכו'), הרי להדיא דדיני המלך נאמרו גם במלך ישראל.

עוד הוכיחה הגמ'⁷ ממה שאחאב ירש את כרם נבות שהרוגי מלכות נכסיהם למלך, הרי שלאחאב היה דין מלך אף שמלך ישראל היה⁸.

עוד יש להוכיח מדברי הירושלמי במסכת הוריות⁹, דז"ל הירושלמי: "מלך ישראל ומלך יהודה שניהם שוין לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה... ובלחוד עד יהוא בן נמשי ומה טעם ובני רביעים ישבו לך... מכאן ואילך בליסטיא היו נוטלין אותה", הרי שלמלכי ישראל היה דין מלכים לכל דבר.

גם מדברי הזוהר¹⁰ שהקשה כקושית התו' מדוע לא יכל אחאב לקחת את שדה נבות בדין, ותירץ שבאמת יכל, רק התביעה היתה על כך שלא הרגו ע"פ ב"ד, מוכח שהיה דין אחאב כמלך לכל דבר¹¹.

[ז] ועל כן נראה שגם לרמב"ן היה למלכי ישראל דין מלכים במקצת, דהנה לשון הרמב"ן הוא שלא יהיה עליהם הוד מלכות, וכוונתו נראה להא דאיתא בגמ'¹² דהמסתכל בנשיא עיניו כהות דכתיב ונתת מהודך עליו, הרי שעל כל מלך ונשיא¹³ יש הוד מלכות והשכינה שורה עליו כעין קרני ההוד שזכה להם משה, ומעלה זו זכו לה רק מלכי בית דוד, אולם דיני המלך שיסודם מורא מלכות ושלא ירום לבבו וכו' אינה תלויה בהוד המלכות אלא במלכות בפועל¹⁴, ומכיון שאף מלכי ישראל נהגו בהנהגת מלכות שוב כל דיני מלך עליהם¹⁵.

[ח] ויש לעיין אם על מלכי בית חשמונאי חלו דיני המלך, דלמה שכתב הרמב"ם דבעינן מינוי ע"פ נביא ודאי שלא הי עליהם דיני מלך, וכן לסברת הר"ן דהיו כפופים למלכי רומי ולא היו חשובים כמלכים גם נראה שלא היו חשובים כמלכים. [ועדין יש לעיין לדברי התו' הנ"ל דלא ס"ל כרמב"ם ולרמב"ן דלא ס"ל כסברת הר"ן איך הי דינם, וצ"ע בזה].

⁵ סנהדרין כ:

⁶ ריש פרק שני דסנהדרין.

⁷ שם מח:

⁸ ואמנם לתו' הנ"ל בתיורצם האחרון שכתבו שלא מלך על יהודה ולא מלך ע"פ המקום לא היה לו דין מלך יקשה מהגמ' שם. וצ"ל שבאמת לא היה לאחאב דין מלך, רק שהוא סבר שדינו כמלך, ומ"מ מוכח שבמלך איתו כן הוא הדין. ולפי"ז יש לדחות קצת את הראיה לדעת הרמב"ן, ועיין.

⁹ דף טו:

¹⁰ שצ"ן להם רעק"א בגליון הש"ס על דברי התוספות בסנהדרין שם.

¹¹ אלא דלכאו' דברי הרמב"ם הם דלא כדברי הזוהר, דהרמב"ם התנה שיתמנה ע"פ נביא, ועמרי ואחאב בנו לא התמנו ע"פ נביא, ומקור דברי הרמב"ם לכאו' הם מהירו' הנ"ל, וצ"ע.

אולם ל' הירו' צ"ע דמשמע מתחילת הל' דכל המלכים עד יהוא היה דינם כמלכים, ומאי דך הלא גם אחאב שמלך קודם לא היה ע"פ נביא, וצ"ע. [ושמא משום שכל ישראל המליכוהו היה דינו כמלך, וצ"ב].

¹² חגיגה טז.

¹³ יש לעיין אם מעלה זו ניתנה רק לנשיאים מזרע דוד [מהלל ואילך], או שגם לנשיאים שלפניו, דהלא ההבטחה "לא יסור... מחוקק מבין רגליו" שנאמרה על הלל זרעו נאמרה רק ממתי שנתמנו ואילך, כשם שההבטחה על המלכות לא נאמרה בזמן שאול וכמש"כ הרמב"ן [דהלא הנשיאים שלפניו ודאי נהגו כדוין]. דלכן מהלל ניתנה הנשיאות בירושה וכמש"כ בס' עשרה מאמרות [הביאו החת"ס בתשו' או"ח סי' י"ג]

¹⁴ ולכאו' ה"ה ברכת אשר חלק היה צריך לברך גם על מלכי ישראל, ועיין.

¹⁵ ומה דאיתא בירו' ששניהם שוים, אף שהוד מלכות לא היה אלא למלכי יהודה, כוונת הירו' לענין הבאת שעיר שיסוד דינו הוא שאין על גביו אלא ה', וכמש"כ בפני משה שם.

[אולם דברי הראב"ד שמלכי ישראל היו כשניים למלכי יהודה צ"ע מהירו', ושמא כוונת הראב"ד שרק אם היתה נמשכת המלכות לעולם כך היה, ולא כשמלכו לזמן].